

Тематски зборник

НАТО АГРЕСИЈА НА СРЈ (РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ) ДА СЕ ВЕЧНО ПАМТИ

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Факултет за пословне студије и право
Факултет за информационе технологије и инжењерство
Универзитета „Унион – Никола Тесла“ у Београду

Тематски зборник

НАТО АГРЕСИЈА НА СРЈ (РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ) – ДА СЕ ВЕЧНО ПАМТИ

Београд, 2022.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	13
Стојан Коњиковац ХЕРОЈСКА 549. БРИГАДА	15
Драган Станковић АНГАЖОВАЊЕ 250. РАКЕТНЕ БРИГАДЕ ПРОТИВВАЗДУХОПЛОВНЕ ОДБРАНЕ У ОДБРАНИ СТРАТЕГИЈСКОГ ОБЈЕКТА БЕОГРАД ЗА ВРЕМЕ АГРЕСИЈЕ НАТО 1999. ГОДИНЕ	45
Весна С. Зарковић НАТО АГРЕСИЈА 1999. ГОДИНЕ У ИСТОРИЈСКОМ КОНТЕКСТУ СРПСКО-АЛБАНСКИХ ОДНОСА И ВЕЛИКИХ СИЛА	69
Оља Арсенијевић, Јасмина Арсенијевић, Ненад Перић НАУЧНА РАЗМАТРАЊА НАТО АГРЕСИЈЕ НА СРЈ СА ОСВРТОМ НА БОМБАРДОВАЊЕ РТВ НОВИ САД	83
Ђорђе Затезало, Миодраг Гордић ПРИМЕНА ИСКУСТАВА ИЗ НАТО АГРЕСИЈЕ НА ОПРЕМАЊЕ САВРЕМЕНИМ СРЕДСТВИМА ПВО ВОЈСКЕ СРБИЈЕ	101
Јован Симијановић ИСТОРИЈА СЕ ПОНАВЉА, БОМБАРДОВАЊА КРАЉЕВА 1944. И 1999. ГОДИНЕ	129
Никола Бошњак, Миодраг Гордић, Иван Петровић ПРИМЕНА ФАЗИ ЛОГИКЕ У УНАПРЕЂЕЊУ ТАКТИКЕ ГАЂАЊА ЛЕТЕЛИЦА РАКЕТНИМ СИСТЕМИМА ЗА ПРОТИВВАЗДУХОПЛОВНА ДЕЈСТВА	143
Јелена Петровић, Предраг Гордић, Драган Танчић ПРОБЛЕМИ КАДРОВСКЕ ПОЛИТИКЕ У ПСИХОЛОШКОМ РАТУ	165
Реља Жељски, Невена Гаврић, Александар Глигоријевић УНИШТАВАЊЕ КРИТИЧНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ ТОКОМ АГРЕСИЈЕ НАТО-а НА СРЈ	185

Милица Д. Јотов, Тамара С. Ратковић

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА – БОМБАРДОВАЊЕ У ЈАПАНУ

И СРБИЈИ 197

Александра Весовић, Јован Гордић

ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ МЛАДИХ У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

О НАТО АГРЕСИЈИ – СТАЊЕ И ТЕНДЕНЦИЈЕ 209

УДК 94:341.31(497.11 Краљево)"1999"
94:355.469.2(497.11 Краљево)"1944"
341.322.5(497.11)"1944+1999"

Оригинални научни рад

Јован СИМИЈАНОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ИСТОРИЈА СЕ ПОНАВЉА, БОМБАРДОВАЊА КРАЉЕВА 1944. И 1999. ГОДИНЕ**

Айсифракиј: Између осталих, бројних војних операција, које су се током XX века одвијале на подручју данашње општине Краљево, по својој карактеристичности се у заједничку скупину могу сврстати америчко-британски ваздушни напади 1944. и НАТО напади исте врсте 1999. године. Оба ваздушна удара садрже извесне сличности и разлике, које представљају предмет истраживања у овом раду. Циљ нам је био да, уз помоћ, пре свега примарних историјских извора, затим релевантне литературе и штампе, упоредном анализом два догађаја, дамо прилог реконструкцији шире слике и околности. Настојали смо да из перспективе локалне-завичајне историје, допирнесемо сазнањима. Основна заједничка карактеристика ова два ваздушна напада из перспективе становника Краљева јесте та да је у оба наврата било жртава међу цивилима. Осим тога, оба пута је причињена огромна материјална штета, пре свега на саобраћајној (путној и железничкој) инфраструктури, затим и стамбеним и привредним објектима.

Кључне речи: Други светски рат, бомбардовање 1944, 1999, Агресија, НАТО пакт, Краљево, Србија, Југославија, цивилне жртве, материјална штета.

УВОД

Краљево је, као уосталом и целокупна територија данашње Републике Србије, било два пута у XX веку изложено нападима из ваздуха од стране ваздухопловства оружаних снага САД и Велике Британије. Прво бомбардовање, 1944. године, је било усмерено на доношење штете борбеним ефективима немачке војске, која се у Србији налазила као окупатор. Друго бомбардовање, 1999. године, од стране НАТО коалиције, је имало за циљ спречавање „хуманитарне катастрофе“ на јужној српској покрајини у циљу спречавања наводних злочина државних репресивних органа према албанским цивилима.

* Научни сарадник, jovan_simijanovic@yahoo.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством просвете, науке и технолошког развоја број: 451-03-68/2022-14 од 17. 01. 2022. године.

Оба бомбардовања карактерише „колатерална штета“ – цивилне жртве, штета на приватној имовини, саобраћајној и привредној инфраструктури.

Два пута поновљена агресија Американаца и Британаца на Краљево, као и целу Србију током XX века, није јединствена, немачка војна сила је чак три пута у истом веку испољила своју агресију на Србију. Куриозитет се може наћи у чињеници да су 1999. године међусобни непријатељи из Дугог светског рата здружено у НАТО пакту напали државу и народ који је био међу најпострадалијим од нацистичког терора и који је поднео огромне жртве за победу антифашизма. Стицај геополитичких околности је био такав да 1999. српски народ поново пострада од коалиције бивших непријатеља. Сличност оба бомбардовања се огледа у војном аспекту циљева. У оба случаја главне мете су биле војни објекти, ефективни и саобраћајна инфраструктура. Главне разлике се огледају у напретку технологије војне опреме који се одиграо за педесет пет година између два бомбардовања.

Са тим у вези потребно је нагласити да је технологија одбрамбених ПВО система СРЈ заостајала од тада најмодерније технологије НАТО пакта. Током бомбардовања 1944. године практиковани су напади из великих и малих висина, током бомбардовања 1999. авио-напади су готово искључиво извођени са великих висина и удаљености од мета.

АМЕРИЧКО-БРИТАНСКО БОМБАРДОВАЊЕ 1944.

Стратегијска бомбардовања територије Југославије под окупацијом започела су још 30. 11. 1943. бомбардовањем Ријеке, а трајала су до 30. 04. 1945. (Крејаковић, Бережнов 2014, 138). Територија Србије је већ од 1943. године постепено добијала све већи гео-стратешки значај у плановима савезничких армија. Даљим развојем догађаја током наредне 1944. због продора Црвене армије са истока и самим тим приближавања фронта средњој Европи, саобраћајне комуникације које су повезивале Солун са Београдом су постале од изузетне важности због очекиваног повлачења група армија „Е” укупне бројности 350.000 војника (Петрановић 1992: 603-605). Након формирања Балканског војног ваздухопловства савезничких снага¹, јуна 1944. године, југословенски партизански представници су код команде овог ваздухопловства тражили бомбардовање циљева у Југославији. Најинтензивнији ваздушни удари су уследили у периоду август-септембар 1944. године, а главна

1 Балканско ратно ваздухопловство (Balkan Air Force – BAF) је било под командом Британског краљевског ратног ваздухопловства (Royal Air Force – RAF). Под командом BAF-а су биле и Прва и Друга ескадрила НОВЈ. Најважнији задаци BAF-а су били координирање операција са британским копненим снагама на Балканском полуострву усклађивање дејстава над територијом Југославије према захтевима Врховног штаба НОВ и ПОЈ и вођење операција над источним Средоземљем. Непосредно по формирању Балканске ваздухопловне снаге сатојале су се из десет сквадрона чије је људство било попуњено од особља различитих националности – у њима су служили војници и официри из Југославије, Италије, Грчке и Пољске. До краја те године BAF је нарастао ја респектабилну ваздушну силу. Тада се састојао од двадесетједног ловачког, осам средње бомбардерских и једног тешко бомбардерског сквадрона (Leary 1995: 12).

концентрација удара је вршена по линији саобраћајних комуникација који повезују Солун и Цариград са Будимпештом и Бечом (Павловић, Трајковић 1995: XXXVI-XXXIX; Терзић 2005: 81-111; Крејаковић, Бережнов 2014: 138). Важни задаци ваздушних снага западних савезника су били снабдевање устаничких снага НОП-а, као и ватрена подршка из ваздуха овим снагама.² Здружене ескадриле ловаца-бомбардера и тешких бомбардера типа Б-17 (Boeing B-17 Flying Fortress) и Б-24 (Consolidated B-24 Liberator) америчког и британског ваздухопловства су, у 54 дана, за осам месеци обавили преко 120 стратегијских бомбардерских мисија над Србијом, дејствујући на скоро 33 насељена места (Крејаковић, Бережнов 2014, 140).

Београд, Краљево, као и остали градови и насеља која су током 1944. били под ударом ваздушних дејстава западних савезника, су били на мети бомбардерских задатака 205. групе РАФ-а (Royal Air Force) и 15. ваздухопловне армије САД (15 Air Force), које су тада биле смештене на низу аеродрома у јужној Италији. Главни борбени задаци 205. групе РАФ-а и 15. ваздухопловне армије САД били су нафтна постројења, војни аеродроми, транспортна инфраструктура и саме непријатељске снаге на копну и у ваздуху ако успут наиђу на њих. Јединица 15. ваздухопловна армија САД је водила четири широке кампање: против непријатељске нафте, непријатељског ваздухопловства, непријатељских комуникација и непријатељских копнених снага. Ипак, најважнији од нафтних циљева био је комплекс рафинерија Плоешти, који је тада допрносио са око 30% целокупног снабдевања нафтом и бензином оружаним силама Осовине. Само 15. ваздухопловна армија САД је бацила 303.842 тоне бомби на њима непријатељске циљеве у девет земаља Европе, укључујући војне објекте у осам главних градова.³ Јединице 15. ваздухопловне армије САД су своја борбена дејства изводила дању, а јединице 205. групе РАФ-а ноћу.⁴

Управо због значајне позиције железничког чворишта, трагичност судбине Крајева током Другог светског рата није заобилазила ни коб у виду савезничких бомбардовања 1944. године.⁵ На списку циљева бомбардерских мисија

2 <https://www.bbc.co.uk/history/ww2peopleswar/stories/97/a2141597.shtml>

3 Борбено особље 15. ваздухопловне армије САД извршило је 148.955 налета тешких бомбардера и 87.732 борбених налета ловачке авијације. Губици су им били 3.364 авиона и 21.671 војника (збирно: убијених, рањених, несталих и заробљених), од којих су 20.430 били чланови посада бомбардера и 1.187 пилота ловаца. Плоешти је штитило 150 првокласних ловаца и 250 тешких топова када је 5. априла 15. ваздухопловна армија, у сарадњи са ноћним бомбардерима 205. групе РАФ-а започела серију напада. Кампања је настављена до 19. августа. Здружени бомбардери су извршили 5.287 налета, бацивши 12.870 тона бомби. На крају кампање производње рафинерија су смањене на само 10% уобичајене стопе, а током читавог периода од априла до августа просечна производња је смањена за 60%. – <https://15thaf.org/>; https://military-history.fandom.com/wiki/No._205_Group_RAF.

4 <https://www.bbc.co.uk/history/ww2peopleswar/stories/97/a2141597.shtml>

5 Иначе Краљево је претрпело значајне људске губитке у јесен 1941. године због стрељања талаца од стране немачке окупационе војске, значајан број је тада страдао и у борбама између устаника и немачке војске, као и каснијим одмаздама које су извођене у околини града. Материјална штета је у истим догађајима била огромна. Између осталог страдала је предратна индустрија. Бомбардовање западних савезника је значајно допринело страдању и разарању већ ионако пострадао и разореном граду.

англо-америчких авиона нашли су се и железничко чвориште и међуратна индустријска постројења Фабрике авиона и Фабрике вагона у Краљеву. Међутим, током вишеструких ваздушних удара: 22. јула, у ноћи 10/11. августа, 1. и 2. септембра и 19. септембра 1944. године пострадала су приградска насеља у близини мета бомбардовања: пружни правци: Краљево–Крагујевац (Витановац, Шумарице, Ратарско Поље), Краљево–Чачак (Грдица, Адрани, Самаила, Горичани, Заблаће) и Краљево–Рашка (Чидуковац, Матарушка Бања, Полумир, Ушће). У самом граду највише разарања су претрпели стамбени објекти у улицама: Хаџи Миљентијевој (данас Димитрија Туцовића), Љубе Стојановића (данас Олге Јовичић), Цара Душана, Обилићева, Југ Богданова, Цара Лазара, Марка Трифковића (данас Хероја Маричића), Курсулина и Војводе Путника, делови железничке чиновничке колоније и аеродромске колоније. Авио-бомбе су пале и на део Градског гробља и на Ратарско имање. Штету су претрпели и објекти Железничке радионице, болница, зграда гимназије, аеродром, зграда и дом католичке цркве (Крејаковић, Бережнов 2014: 167; Јовановић 2015: 64-65, 69; Матијевић 2019: 135-138).⁶ Осим наведених бомбардовања, 5. августа 1944. четири авиона, највероватније типа Supermarine Spitfire и Hawker Hurricane, су дејствовала митраљирањем по железничком комуникацијама између Краљева и Косовске Митровице (Крејаковић, Бережнов 2014, 140).

Од свих бомбардовања оно у ноћи 11. августа 1944. је оставило највише жртава и материјалне штете, такође и жртава међу припадницима немачке војске (свакако у далеко мањој сразмери у односу на цивилне жртве). Тада је у периоду од 2. 01 до 2. 06 часова на уже подручје Краљева бачено 108.500 фунти бомби (49214.77kg), које су избачене са висине од 6.900 до 8.000 стопа (2.100-2.500m) (Крејаковић, Бережнов 2014: 140). Према резултатима досадашњих истраживања Силвије Крејаковић и Александра Бережнова, само у бомбардовању 11. августа је настрадало 46. цивила. Током вишеструких ваздушних удара: 22. јула, у ноћи 10/11. августа, 1. и 2. септембра и 19. септембра именом и презименом је утврђено 72 цивилне жртве на краљевачком подручју, међу којима је било и десеторо деце млађе од 13. година (Крејаковић, Бережнов 2014: 160). Међу погинулим жртвама приликом бомбардовања у ноћи 11. августа 1944. били су и жупник Рудолф Мецилошек и професор музике и члан жупног хора Марјета Карб у Римокатоличкој цркви св. Миховила у Краљеву. Црква је поново страдала од савезничких авионских бомби и 1. септембра исте године. Према сведочењу тадашњег новоименованог жупника Франца Блаја, до 26. октобра црква је до те мере страдала да у њој није било могуће обављање мисе (Јовановић 2015: 64-65, 69)

Штета од промашаја примарних мета и погрешних процена је непроцењива. Било је случајева изгинућа читавих породица и многобројних случајева трајног инвалидитета. Узевши у обзир већ дубоко трагична страдања града у октобру 1941. године и наставак агоније и страдања до 1944, бомбардовање је додатно учврстило трагичну успомену преживелих становника града

6 Историјски архив Краљево, Фонд Фабрике вагона Краљево, кут. 373, Извештај о бомбардовању Железничке радионице Краљево од 9. 12. 1944.

на период Другог светског рата. На основу сећања преживелих, извештаја савезничких пилота и извештаја у листу Ново време сазнајемо да је немачка противваздушна одбрана била слаба. Савезнички авиони, који су најчешће летели и дејствовали са висина које су биле ван домета немачке ПВО. Занимљив куриозитет који доносе усмена сведочанства је и тај да су приликом дејстава савезничке авиације Немачки војници приликом евакуације у периферију радо прихватили цивилно становништво (Крејаковић, Бережнов 2014: 145-146), што је вероватно била нека врста гаранције да неће бити изненадних напада од стране устаничких покрета. Или пак то представља намеру да се додворе локалном становништву, слутећи скоро одступање и пораз.

Након губитка контроле над Нишом средином октобра 1944. од стране Немачке војске, прекинута је могућност повлачења немачке групе армија „Е“ најповољнијим правцем Вардарско – Моравском долином. Тада подручје Краљева добија на изузетном стратешком значају за немачку војску, јер је железничким правцем кроз Ибарски долину био главни пут повлачења даље према Вишеграду и Сарајеву. Иако су борбе око Краљева између јединица НОВЈ и Црвене армије са једне стране и разних немачких јединица са друге током октобра и новембра трајале 42 дана, у том периоду није било дејстава Америчке и Британске авиације на том подручју. Одсуство ваздушних дејстава западних савезника се доводи у везу са не прихватањем предлога британских војних власти о бомбардовању Краљева, Приштине и других градова које ће ускоро ослободити НОВЈ од стране Јосипа Броза Тита (Петровић 1990: 531; Крејаковић, Бережнов 2014: 144). Када су након 42 дневних борби у јединице НОВЈ и ЦА ушле у, од Немаца већ напуштен град, затекли су пустош. Поручили су скоро све што је до тада и пертекло: водени торањ, желеничку станицу, аеродром, мостове на Ибру, Рибници и Морави (Божовић, 188; Крејаковић, Бережнов 2014: 144).

Као и у случају бомбардовања Београда, Лесковца, Ниша и других градова од стране западних савезника у току Другог светског рата, бомбардовање Краљева до данашњих дана носи недоумице. Због чега је морало да буде цивилних жртава и разарања цивилних објеката. Да ли је у плановима америчких и британских команданата одговорних за бомбардовање постојала свесна намера да се нанесу губици и штета цивилном становништву, ако и јесте због чега? На та питања тренутно нама доступни извори не могу дати одговор. У прилог тезе да бројне цивилне жртве нису биле специфичан циљ говори да је то био случај код свих бомбардовања од стране англо-америчке авиације и у другим земљама. Бројне цивилне жртве и висок ниво разарања насељених места су свакако последица непрецизности и високе стопе немара и безобзирности. Краљево јесте био значајан железнички чвор, сва дејства по саобраћајној инфраструктури и немачким војним ефективима су имала смисла и војног значаја, али ипак резултати нису били оправдавајући. Штета начињена саобраћајној инфраструктури и немачкој војној сили је била занемарљива, а цивилне жртве окупираног савезничког народа бројне. Повлачење немачких јединица није било битније спутано ударима англо-америчке авиације. Шта више, управо у време

наступања ЦА и НОВЈ, на захтев Ј. Б. Тита Краљево није ни било бомбардовано од стране америчке и британске авиације. Да ли се, узевши све у обзир, на крају рата Краљево ипак спасило од можда и много горег страдања и разарања? Ни на ово питање, на основу нама расположивих извора и поштујући постулате методологије историјске науке не можемо наћи сигуран одговор.

Неке од последице савезничких бомбардовања јула,
августа и септембра 1944. године.⁷

⁷ Народни музеј Краљево, Историјска збирка (у даљем тексту НМКВИЗ).

Сигурно можемо закључити да су жртве и штета од бомбардовања Краљева, као и свих српских градова 1944, из угла одговорних ипак само несрећне жртве „игре великих бројева“. Ангажована је огромна ратна машинерија, из њихове перспективе, краљевачке жртве и штета изгледају занемарљиво. Са друге стране, тадашња технологија није омогућавала апсолутну прецизност, тако да су масовна бомбардовања била уобичајена појава. Унапред је био срачунат огроман утрошак експлозива, челика и горива да би се постигло уништење тачкастих циљева. Можда се пре за случај бомбардовања Лесковца и Београда може изнети и претпоставка да је масовно бомбардовање, безодзирно уништавање цивила и њихове имовине, имало донекле исти мотив као, на пример, бомбардовање немачког града Дрездена у фебруару 1944. Можда је један од циљева одговорних команданата америчке и британске авиације био да се застраши становништво и покаже моћ и евентуална суровост на територији ка којој сигурно наступају јединице ЦА и на територији где је у становништву укореењена русофилија.

НАТО БОМБАРДОВАЊЕ 1999.

Напад на војни аеродром Лађевци у близини Краљева је био један од првих ваздушних напада које су извели бомбардери НАТО пакта у среду, 24. марта 1999. године. Напад се догодио у 19:45, управо у време, када је био нападнут и низ других циљева, а које се узима као почетак оружане агресије на Савезну Републику Југославију. На аеродром Лађевци је већ наредне ноћи 25/26 марта испаљено још 20 пројектила. Агресија се наставила и трајала је укупно 78 дана, током којих је 54 дана Краљево било на мета бомбардера и крстарећих ракета. Према подацима Штаба за Цивилну заштиту Рашког округа, на територију општине у 172 напада бачено је више од 600 пројектила разних врста и разорне моћи (Секулић 2019: 104).⁸

Дакле, бомбардовања на ширем подручју Краљева су током НАТО агресије била готово свакодневна. Од поменутог бомбардовања аеродрома Лађевци 24. марта, па до последњих дејстава НАТО-а 29. маја у околини Краљева, када су пале бомбе на подручје насеља Совљак, Ратина, Јарчујак и Ушће (Секулић 2019: 112),⁹ На мети је била углавном саобраћајна инфраструктура, па затим складишта, војни објекти (који су претходно били евакуисани), наравно било је и „коллатералне штете“ која ипак није била масовнијих размера. Само подручје градског језгра током тих 78 дана НАТО агресије није било на мети ни један пут.

Као и 55 година раније опет је железнички чвор у Краљеву био међу најважнијим метама. Железничка инфраструктура је била изложена вишеструким ударима. Мост и тунел Шарпељ бомбардовани су 10 пута, железнички мостови Лучица 1 и Лучица 2 бомбардовани су девет пута, мост Туснић бомбардован

8 <http://www.kraljevo.com/kraljevo/proslost/nato-agresija-99.htm>

9 Исто.

је седам пута, мост Пивница 1 и Пивница 2 пет пута, железничка пруга и војни објекти у Витановцу бомбардовани су четири пута, Железничка станица Богутовачка Бања три пута, Богутовац је бомбардован 11 пута. Витановац је бомбардован пет пута. Три пута су од бомбардовања оштећење ваздушне мреже. Током бомбардовања оштећено је 18 мостова, три тунела, 22 железничке станице, 36 осталих железничких зграда, 19 прекида и оштећења пруга, 87 осталих објеката и постројења. Возна средства бомбардована су 11 пута, а остала средства четири пута (Матијевић 2019: 263-283).¹⁰

На основу доступних извора дошли смо до следећих података о разарању: Подручје града Краљева је, од 78 дана, колико је ваздушна кампања на Југославију трајала, 54 дана било мета бомбардера и крстарећих ракета. Подаци Штаба за Цивилну заштиту Рашког округа, на територији града указују да је током 172 напада бачено више од 600 пројектила разних врста и разорне моћи, од којих 30 није експлодирало (неексплодирани пројектили су и након агресије били претња по безбедност). Миљојко Лучић у својој књизи износи своју евиденцију која се донекле се разликује, према њему је извршено 194 напада, испалењено је 659 пројектила, од којих 22 нису експлодирала (Лучић 2005: 389) Два пројектила велике разорне моћи се још увек налазе у насељу Богутовац, на месту уништеног складишта *Беоиџирола*, док се неутврђен број неексплодираних касетних бомби налази на подручју Копаоника, села Самаила, Бапског Поља и још неких насеља.¹¹ Само у краљевачкој Општини је оштећено или уништено 1.750 објеката. На подручју Рашког округа погођено је 2.436 кућа и 1.220 станова, у мањој, или већој мери је оштећено 12 школа, 7 здравствених станица, 2 дечја вртића и 24 привредна објекта. Уништена су четири релеја, а тешко је оштећено 6 путева и 20 друмских и железничких мостова. Пруга која централну Србију повезује са Косовом и Метохијом била је тешко оштећена на 13 места.¹²

Најтрагичнија и ненадокнадива последица НАТО авио-напада су ипак људски животи. На територији Рашког округа од НАТО бомби је повређено 105 грађана, док је 12 погинуло или накнадно умрло од последица тешког рањавања. У Новом Пазару, који припада Рашком округу је смртно настрадала једна од најмлађих жртава двогодишњи Марко Симић, који је услед директног поготка у стамбену зграду преминуо заједно са својим оцем Владаном Симићем у загрљају (Група аутора 1999: 217, 226-227).¹³

Последице НАТО агресије у Краљеву су биле наравно и индиректне. Према подацима Округног штаба цивилне заштите Рашког округа и Општинске

10 Округни штаб цивилне заштите Рашког округа, Документација Службе за јављање и узбуњивање Краљево, дневник, Извештај о агресорским нападима на подручје Рашког округа од 24. марта до 9. јуна 1999. године.

11 <http://www.kraljevo.com/kraljevo/proslost/nato-agresija-99.htm>

12 НМКВИЗ, Саопштења Рашког округа и Округног штаба цивилне заштите Рашког округа од 1. 4. до 25. 6. 1999; <http://www.kraljevo.com/kraljevo/proslost/nato-agresija-99.htm>

13 НМКВИЗ, Саопштење Округног штаба цивилне заштите Рашког округа од 1. 6. 1999; <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/nato-bombardovanje-srbija-jugoslavija-godisnjica-bombe-zrtve/zmzhycn>.

организације Црвеног крста Краљево, у овом округу је до 25. јуна 1999. године регистровано 18.822 лица која су привремено напустила подручје Косова и Метохије. У општини Краљево тада је евидентирано 9.774 лица привремено смештајних код родбине и пријатеља и 1.540 лица које се налазе у колективним смештајима формираним на подручју краљевачке општине. Краљево је на ратиштима, у току НАТО бомбардовања, имало 45 погинулих бораца¹⁴

Фотографије дела последица бомбардовања 1999. на подручју Рашког округа:

Срушена Железничка станица Богutowачка Бања.¹⁵

Срушени железнички мост Лопатница,
поред каменог аутомобилског моста.¹⁶

14 НМКВИЗ, Саопштење Окружног штаба цивилне заштите Рашког округа за 25. 6. 1999, 1.

15 Фотографија из Збирке докумената радне организације за одржавање пруге, Краљево.

16 Исто.

Оштећени мост Пивница на реци Ибар,
снимак из правца Рашка.¹⁷

ЗАКЉУЧАК

Дакле Краљево је, као и остатак Србије, било два пута у веку на мети америчког и британског ваздухопловства. Други пут бомбардовању се придружују и дивши непријатељи, заједно са осталим чланицама НАТО пакта. Током бомбардовања поменутог пакта 1999. није било масовног не селективног бомбардовања центра града, као приликом англо-америчких бомбардовања 1944. Налети и дејства 1999. су била појединачна, или у малим групама. Развој технологије је омогућио да НАТО дејства буду прецизна, ипак грешке су се дешавале. На самом крају XX века телекомуникациона технологија је омогућавала брз продор вести и слике у свет. Вероватно је и опрез од негативног одијума, због већег броја цивилних жртава донекле утицао на НАТО планере и команданте да не дејствују по циљевима у Србији, па и у Краљеву у мери која би донела велика страдања цивила и већа разарања урбаних центара. Са друге стране, случајност, или намера су утицали да у Новом Пазару цивилни стамбени објекти буду погођени и да све смртно страдале жртве буду српске националности.

За разлику од авио удара НАТО пакта, дејства америчке и британске авиације у Другом светском рату су била усмерена на непријатеља и окупатора на територији Србије. Упркос томе, њихова бомбардовања су нанела много веће жртве и штете цивилном становништву, које је било чврсто непријатељски расположено према Немцима. Са друге стране, у пропагандној матрици, за време НАТО агресије, је истицано да се интервенција

¹⁷ Исто.

изводи против „злог, недемократског режима“, а за „добробит грађана“, пре свега припадника албанског, па и српског народа. Пропагандно се желео постићи јаз и непријатељство народа према државним институцијама. Са тим у вези, није било логично да су планери и команданти желели да дође до масовнијег страдања и наношења штете цивилном становништву. Али ипак, страдања је било на целој територији Србије, тако и на подручју шире околине Краљева и Рашког округа.

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Историјски архив Краљево, Фонд Фабрике вагона Краљево.

Народни музеј Краљево, Историјска збирка.

Окружни штаб цивилне заштите Рашког округа, Документација Службе за јављање и узбуњивање Краљево.

Радна организација за одржавање пруге Краљево, Збирка докумената.

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Група аутора 1999 : *Документи и докази. 2, НАТО злочини у Југославији : 25. април – 10. јун 1999.* Београд.

ЛИТЕРАТУРА

Jovanović 2015: Zoran Jovanović, *Istorija kraljevačke župe Sv. Mihaela Arkandela – verna slika naše istorije*, Beograd.

Крејаковић, Бережнов 2014: Силвија Крејаковић, Александар Бережнов, „Савезничко бомбардовање 1944: Краљево гомила рушевина-масовна гробница“, *Наша прошлост*, бр. 15, Краљево, стр. 137-171.

Leary 1995: Wiliam M. Leary, *Fueling the Fires of Resistance - Army Air Forces Special Operations in the Balkans during World War II*, Department of the US Air Force.

Лучић 2005: Миљојко Лучић, *Бесане ноћи када је 79 дана торела Југославија и Србија и када су њадале НАТО летилице*, Краљево.

Матијевић 2019: Милан Матијевић, *Век железнице у Краљеву*, Краљево.

Павловић, Трајковић 1995: Момчило Павловић, Верољуб Трајковић, *Савезничко бомбардовање Лесковца 6. септембра 1944*, Студија и документи, Лесковац.

Петрановић 1992: Бранко Петрановић, *Србија у Друјом светском рату 1939-1945*, Београд.

Петровић 1990: Анка Петровић, „Архивски извори о борбама за ослобођење Краљева и Чачка 1944. године“, *Борбе са њавнином немачке групе армија «Е» на ибарско-зайадноморавском њравцу у ослобађању Зайадне Србије 1944. године* : зборник радова научног скупа одржаног у Краљеву 26-27. новембра 1986. године, Београд, Краљево, Чачак, стр. 531 -558.

Секулић 2019: Милисав Секулић, *Краљево на њујевима историје, сјомен књија њоинулих у райовима 1990-1999. године*. Краљево.

Терзић 2005: Милан Терзић, „Југословенска краљевска влада, генерал Драгољуб Михаиловић и савезничко бомбардовање циљева у Југославији 1942-1944“, *Токови историје*, бр 1. 2, Београд, стр. 81-111.

ЕЛЕКТРОНСКА ЛИТЕРАТУРА

<https://15thaf.org/> – приступљено 13. 02. 2022.

<http://www.kraljevo.com/kraljevo/proslost/nato-agresija-99.htm> – приступљено 29. 12. 2021.

https://military-history.fandom.com/wiki/No._205_Group_RAF – приступљено 13. 02. 2022.

<https://www.bbc.co.uk/history/ww2peopleswar/stories/97/a2141597.shtml> – приступљено 12. 02. 2022.

<https://www.blic.rs/vesti/drustvo/nato-bombardovanje-srbija-jugoslavija-godisnjica-bombe-zrtve/zmzhycn> – приступљено 5. 5. 2020.

Jovan SIMIJANOVIĆ

HISTORY IS REPEATING, THE BOMBING OF THE KRALJEVO
IN 1944 AND 1999

Summary

Among other, numerous military operations, which took place during the 20th century in the area of today's municipality of Kraljevo, according to their characteristics, the American-British air attacks of 1944 and NATO attacks of the same type in 1999 can be included in the joint group. Both air strikes contain certain similarities and differences, which are the subject of research in this paper. Our goal was, with the help of primarily primary historical sources, then relevant literature and the press, a comparative analysis of the two events, to contribute to the reconstruction of the wider picture and circumstances. We tried to get knowledge from the perspective of local history. The main common feature of these two air attacks from the perspective of the inhabitants of Kraljevo is that on both occasions there were casualties among civilians. In addition, huge material damage was caused both times, primarily on traffic (road and railway) infrastructure, then on residential and commercial buildings.

Key words: World War II, bombing in 1944, 1999, Aggression, NATO pact, Kraljevo, Serbia, Yugoslavia, civilian casualties, material damage